

TÜRÜK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:18, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: **01.08.2019**

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: **20.09.2019**

Sayfa / *Page*: **22-32**

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK809>

Yazar / *Writer*:

Prof. Dr. Metin Özarslan

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Öğretim Üyesi

metino@hacettepe.edu.tr

ERZURUM TÜRKÜLERİ ÜZERİNDEN KURULAN DOSTLUK: MUZAFFER SARISÖZEN VE HÂFIZ FARUK KALELİ

Öz

Muzaffer Sarısözen'in "Yurttan Sesler" bünyesine yaptığı çalışmalar zemininde yurdun çeşitli yörelerinde icracı ve derlemeci kimliğiyle öne çıkan mahalli sanatçıları Ankara'ya davet ettiği ve onlara icra imkânı tanıdığı bilinen bir husustur. Bu cümleden Erzurum türkülerine ses veren Hâfız Faruk Kaleli de o yıllarda Muzaffer Sarısözen tarafından radyoya, "Yurttan Sesler"e davet edilmiştir. Hâfız Faruk Kaleli her gelişinde hem mikrofonda türkü icra etmiş hem de derlediği türkülerini Sarısözen'in bilgisine ve değerlendirmesine sunmuştur. Ankara'ya her gelişinde Muzaffer Sarısözen tarafından dağarcığındaki bütün türküler hem konservatuvarda hem de radyoda ses bantlarına kaydedilmiştir. Böylece Erzurum'da söylenen ve unutulmaya yüz tutan bütün türküler toplanıp değerlendirilerek notaya alınmış ve radyo repertuvarına kazandırılmıştır. Bugün radyo repertuvarında yer alan Erzurum türkülerinin mühim bir kısmı Hâfız Faruk Kaleli'nin emek ve gayretleriyle toplanmıştır. Hâfız Faruk Kaleli'nin gerek kendi bestesi, gerekse derleme olarak repertuvara kazandırdığı "Yıldız", "Pasinli Güzel", "Yemen Türküsü", "Billur Piyale", "Yayla Türküsü", "Yandı Canım Tende Ey Ruh-i Revanım Bir Su Ver", "Ey Gönül İçmek Dilersen Cam-ı Cem", "Erzurum Çarşı Pazar" ve başka birçok Erzurum türküsü ve memleket sathında hâlâ çok sevilmekte ve dinlenmektedir. Hâfız Faruk Kaleli'nin bu çalışmalarında Muzaffer Sarısözen'in

ilgi, bilgi ve yönlendirmesi yadsınamaz derecede mühimdir. Bu çalışmada Muzaffer Sarısözen ve Hâfız Faruk Kaleli'nin türküler üzerinden kurdukları dostluk ve repertuvara kazandırdıkları Erzurum Türküleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türk Halk Müziği, Muzaffer Sarısözen, Hâfız Faruk Kaleli, Erzurum Türküleri, derleme

A FRIENDSHIP ESTABLISHED THROUGHOUT ERZURUM BALLADS: MUZAFFER SARISÖZEN AND HÂFIZ FARUK KALELİ

Abstract

Muzaffer Sarısözen was founder of the “Yurttan Sesler” [Sounds of Our Homeland] in which he invited local artists who are locally famous in the area of compiling or performing of folk songs to his program in National Radio as guest performers in Ankara. Hâfız Faruk Kaleli, is well-known performer of Erzurum ballads, was invited to program of “Yurttan Sesler” by Muzaffer Sarısözen at this time. Whenever, he broadcasted, he sang ballads and presented his newly compiled folk songs to Muzaffer Sarısözen to ask his opinion and knowledge as well. Each time Hâfız Faruk Kaleli came in Ankara to visit Muzaffer Sarısözen, his repertoire was recorded at the Radio and Conservatoire by Sarısözen as well. Hence, all Erzurum folk songs sung and forgotten were compiled, evaluated, notated, recorded and archived in National Radio. Today, significant part of Erzurum folk songs in Radio repertoire was compiled by the efforts of Hâfız F. Kaleli. Hâfız Faruk Kaleli is still very much loved figure whose compilations and his own compositions such as “Yıldız”, “Pasinli Güzel”, “Yemen Türküsü”, “Billur Piyale”, “Yayla Türküsü”, “Yandı Canım Tende Ey Ruh-i Revanım Bir Su Ver”, “Ey Gönül İçmek Dilersen Cam-ı Cem”, “Erzurum Çarşı Pazar” are enjoyably listened throughout the country. Muzaffer Sarısözen’s efforts, affections, interest, guidance, knowledge must have taken Hâfız Faruk Kaleli’s achievements much further for sure. The friendship of Muzaffer Sarısözen and Hâfız Faruk Kaleli that based on recording Erzurum ballads to national repertoire and their efforts for compiling them evaluated throughout in this paper.

Key words: Turkish Folk Music, Muzaffer Sarısözen, Hâfız Faruk Kaleli, Erzurum Ballads, compilation.

Giriş Yerine

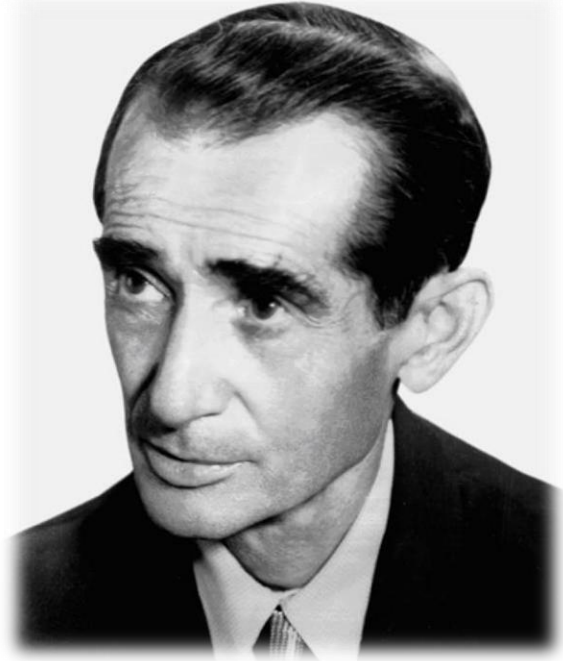
Esasen benim üzerinde durmak istediğim konu daha önce “Muzaffer Sarısözen’in Derlediği Erzurum Türküleri” başlıklı bir bildiri olarak Sivas’ta yapılan Muzaffer Sarısözen Sempozyumu’nda¹ yer almış, ancak bu bildiri mezkûr sempozyumda sunulamamıştır. Bu bildiride de merhum Sarısözen’in Erzurum’dan derlediği türküler, Erzurum türkülerine büyük emekler veren

¹ Bkz. *Ölümünün 50. Yılında Muzaffer Sarısözen Sempozyumu Bildirileri I-II* [Ed. Kadir Pürlü], Sivas: Sivas 1000 Temel Eser, 2015.

Hâfız Faruk Kaleli ile olan ilişkisi ve halk müziği repertuvarına birlikte kazandırdıkları Erzurum türküler konu edilecektir.

Muzaffer Sarısözen'e Dair

Muzaffer Sarısözen, Rûmî 1315 (1900) yılında, Sivas vilayetinde dünyaya gelir (bazı belgelerde Sarısözen'in doğum yılını, mahkeme tashihine dayalı olarak; 1319 [1904] şeklinde de gösterilmektedir). Sarısözen; Sarıhatipzâdeler, Sarıhatipsözenzâdeler, Şeyhzâdeler, Saçlı Efendiler adlarıyla anılan bir aileye mensuptur. Bu aile; yetiştirdiği âlim, şair ve musikişinaslarla tanınmıştır. Asıl adı Muzaffereddin Mazhar olan Sarısözen, soyadı kanunundan önce Muzaffereddin, Muzaffer Sözen gibi isimleri de kullanmıştır. Babası Nakşibendî şeyhi Hüseyin Hüsnü Efendi, annesi ise Zeliha Hanım'dır. Sarısözen, mekteb-i ibtidâiyi bitirmesinin ardından Sivas Sultânîsi'ne kaydolur. Sekizinci sınıfta iken, Çanakkale Savaşı'na katılmak üzere bu okuldan ayrılır. Savaş'tan döndükten sonra da, 7 Aralık 1922 tarihinde aynı okuldan mezun olur. Bu arada Sarısözen, Mekâtib-i ibtidâiyye muallim muavinliği imtihanını vererek; Sivas Sanâyi Mektebi muallim yardımcılığına getirilir (18 Kasım 1918). 31 Ağustos 1920 tarihinde, ikinci defa askerlik vazifesini ifa etmek üzere bu görevinden ayrılır. Askerlik dönüşünde ise Sivas Muallim Mektebi'ne Türkçe öğretmeni olarak atanır (2 Mart 1921). 1 Mayıs 1923'te, Sivas Lisesi'nde musiki muallimi olarak görevlendirilir. 31 Ağustos 1927 tarihinde ise İstanbul Konservatuarı Müdürü Yusuf Ziya Bey'in (Demirci) isteğiyle; keman eğitimi almak üzere İstanbul Konservatuarı'na kaydı yapılır. 14 Mart 1929'da, Konservatuar'dan mezun olur ve Sivas Lisesi'ndeki görevine döner.

Resim 1: Muzaffer Sarısözen

Ahmet Kutsi Tecer'in 1930 yılı Eylül ayında Sivas Lisesi'ne tayin edilmesiyle birlikte, Sarısözen'in hayatı için yeni bir dönem başlar. Nitekim Sarısözen, Sivas'ta maarif müdürlüğü de yapan Tecer'le birlikte, 1931 yılında Halk Şairleri Koruma Derneği'ni kurar. Sarısözen'in umumî kâtiplik görevini üstlendiği bu derneğin çatısı altında, Türkiye'de ilk defa düzenlenen halk şairleri bayramı (5-8 Kasım 1931); aralarında Âşık Veysel'in de yer aldığı on beş âşığın tanınmasına imkân sağlar. Sivas'ta görev yaptığı okullarda Türkçe ve musiki derslerinin yanında; tarih, coğrafya, tabiat bilgisi ve Fransızca dersleri de veren Muzaffer Sarısözen, 19 Ekim 1933 tarihinde Sivas Lisesi'nde müdür yardımcılığı görevine getirilir.

Muzaffer Sarısözen, 1936 yılında Ankara'ya çağrılarak; Ankara Devlet Konservatuarı'nın kuruluş günlerindeki derleme gezilerini gerçekleştirecek heyet üyeleri arasında yer alır. Bu sıralarda, Atatürk'ün özel isteğiyle; Musikî Muallim Mektebi'nden iki sınıf alınarak Ankara Devlet

Konservatuvarı'nın da kuruluşu gerçekleştirilir. Konservatuvar bünyesindeki müzik arşivinin başına getirildiği halde, bu kuruma tayini hemen yapılmayan Sarısözen, Sivas'ta başlatılan ilk derleme gezilerini gerçekleştirecek heyete derleyici sıfatıyla dâhil edilir. Türk mûsikî tarihinde Ankara Devlet Konservatuvarı Derleme Gezileri olarak anılan ve 1937-1953 yılları arasında sürdürülen bu faaliyet, Dârülelhan'dan sonra Cumhuriyet döneminin ikinci ve en büyük organizasyonu olarak kayıtlara geçer. Sarısözen, 1 Kasım 1938 tarihinde, Ankara Musıkî Muallim Mektebi'nden sağlanan şan öğretmenliği kadrosuna istinaden müzik arşivi şefliğine tayin edilir. Bu sırada yayım hayatına yeni başlayan Ankara Radyosu'nda halk müziği programlarını hazırlayıp sunan Sadi Yaver Ataman'ın 1940 yılında ikinci defa askere alınması üzerine yayımdan kaldırılan program, Sarısözen'in yönetiminde yeniden başlatılır. Muzaffer Sarısözen tarafından kurulan, adını bir radyo programından alan ve günümüzde Yurttan Sesler Korosu olarak da bilinen Türk halk müziği sanatçı kadrolarının ilk çekirdeği bu süreçte ortaya çıkar. Muzaffer Sarısözen, Ankara Radyosu bünyesindeki bu kadroların benzerlerini 1953 yılında İzmir'de, 1954 yılında ise İstanbul'da oluşturur. Böylece Türkiye Radyo Kurumu bünyesinde gerçekleştirilen derleme gezilerinde tesbit edilen türküleri "geleneksel seslendirme" prensipleriyle seslendiren sanatçı kadroları Muzaffer Sarısözen'in gayretleriyle meydana getirilmiş olur. Ömrünün son gününe kadar Ankara Devlet Konservatuvarı kadrosunda görev yapan Sarısözen, burada folklor arşivi şefliğinin yanı sıra, çeşitli dersler de verir. 63 yıllık ömrünü Türk müziğinin gelişimine harcayan Sarısözen, 4 Ocak 1963 tarihinde Ankara'da ölmüştür. Mezarı Cebeci Asrî Mezarlığı'ndadır (Şenel 2009: 154).²

Hâfız Faruk Kaleli Hakkında

Erzurum'un yetiştirdiği gönül adamlarının başında gelen Hâfız Faruk Kaleli 1896 yılında Erzurum'un Hasankale [Pasinler] ilçesinde doğmuştur. Ailesi Hasankale'nin köklü ailelerindedir. Hâfız Faruk Kaleli'nin babası Hoca Abdurrahman Efendi'dir. Hâfız Faruk Kaleli, ağabeyi Hâfız Ali Rıza Efendi ile beraber yetişmeleri için, babaları tarafından küçük yaşta Erzurum'a getirilip yerleştirilirler. İki kardeş çok kısa bir zamanda güzel sesleri ile dikkat çeker ve devrin ünlü hâfızları arasında yer alırlar.

Resim 2: Hafız Faruk Kaleli

Hâfız Faruk Kaleli, Birinci Dünya Savaşı sırasında henüz 19 yaşında iken Çanakkale Savaşlarına katılır ve savaş sonrası Erzurum'a döner. O dönemde Rus istilasındaki Erzurum'da öğretmen sıkıntısı çekilmektedir. Hâfız Faruk Kaleli Hoca da, hassas ruhunun tepkisi ile öğretmen olarak Hasan Basri İlkokulu'nda göreve başlar. Bu, memleket çocuklarının yetişmesi yönünde elinden geldiğince sarf edeceği hizmet ve gayretlerinin de başlangıcıdır. Hâfız Faruk Kaleli hâfızlık ve öğretmenliğin yanı sıra, mayasındaki heyecan ve coşkunluğun tabii sevkiyle Erzurum'daki musıkî çalışmalarına iştirak eder. Lâlâ Paşa Camii imamı, bestekâr Kitapçızâde Hâfız Hâmit Efendi

² Sarısözen'in hayatının çeşitli cepheleri hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. (Tan 1978, Çağdaş 1983, Tüfekçi 1984, Altınay 1993, Ayrıl 1995, Yılmaz 1996, Coşkun Elçi 1997, Şenel 2010 ve 2011, Yükselsin 2015).

ile konaklarda, oturma odalarında güzel sesli hâfızları bir araya toplayarak tekke-tasavvuf musikîsi icra ederler.

Kendi ifadesiyle “bir çocuk, bir yoksul, bir ihtiyar -hangi tabakadan olursa olsun- beni durdurup bir türkü istese okurum” (Ebcioğlu 1944: 10) diyecek kadar alçak gönüllü bir kişiliğe sahip olan Hâfız Faruk Kaleli'nin sanatkârlığı hakkında Sıtkı Dursunoğlu şunları söyler: “Her halk çocuğu gibi güzel sesini, bir zaman, mecrasız bir su gibi akıtan Hâfız Faruk Kaleli, Erzurum için ayrı bir kıymet merhum Kitapçızâde Hâfız Hâmit Efendi'nin teveccüh ve iltifatına mazhar olduktan sonra, bilhassa İbrahimiye, Tatyân, Şikest, Maya, Urfa Ağzı, Hoyrat gibi mahallî klâsik türkülerde ses ve nağme terbiyesini elde etmiş, bunu müteakip yıllarda halk ağzından derlediği türkülerini iştilig ederek bu vadiye cidden üstad olmuştu” (Dursunoğlu 1965: 17).

Zaman içinde Hâfız Faruk Kaleli öğretmenlik mesleğinin yanı sıra amatörce musiki folkloru ile uğraşır ve derlemeler yapar. Bir yandan da tanıdığı erbab-ı kaleme ait, tasavvufî özellikteki şiirleri tekke musikisi tarzında bestelemekle meşgul olur. 1939 yılında ağabeyi Hâfız Ali Rıza Efendi ve Öğretmen Hâfız Ömer [Duygun] Efendi ile birlikte Erzurum Musikî Birliği'ni kurarlar, fakat bu birlik uzun ömürlü olamaz (Bulut 1995: 142).

Hâfız Faruk Kaleli gerek derlemeci, gerekse icracı olarak unutulmuşluğun kucağındaki türkülerini birer birer çekip alır. Önüne gem vuramadığı musikî aşkı ile ömrünü türkülere katar, yoğurur ve güzel sesiyle bu türkülere âdeta yeniden hayat verir. Bu faaliyetler içinde Erzurum'da resmî özellikteki ilk Halk Müziği Topluluğu'nu da kendisi kurar. Fakat gayesinden uzaklaşmış bir batılılaşma dönemini yaşayan ülkenin her yerinde olduğu gibi, Erzurum'da da millî-yerli-mahallî hususiyet taşıyan pek çok unsur kaybolmuştur. Devlet radyosunda bile Türk Halk Müziğine merhum Muzaffer Sarısözen'in gayretleriyle yeni yeni yer verilmektedir. İşte böyle bir ortamda Erzurum'da saz ve saz sanatkârı bulamayan Hâfız Faruk Kaleli, kurduğu topluluğa türkülerini meyzilli def eşliğinde icra ettirir. “1940 yıllarında Halkevleri yeni binalarına taşınmış, belli bir disiplin içinde çalışmalarına başlamıştır. O yıllarda Halkevi Başkanlığı yapan eğitimci Murat Uraz, Halkevi bünyesinde bir Halk Müziği korusu kurulması görevini Hâfız Faruk Kaleli'ye vermiştir. Rahmetli Kaleli halkevli gençlerden bir koro oluşturmuştur ama Erzurum'da bağlama çalan da yoktur. Koronun sazları Ağadede Keskin'in ve Cazim Demir'in meylleri, ritim sazları da Alaaddin Bayluca'nın zilli tefidir” (Bulut 1995: 142).

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, diğer mahallî kurtuluş bayramları gibi Erzurum kurtuluş bayramları da uzun yıllar Ankara'da kutlanmıştır. Hâfız Faruk Kaleli, o yıllarda kutlamalar için başkente davet edilen misafirlerin başında gelir. Her seferinde kutlama heyetiyle beraber Ankara'ya gelir ve kutlama gecelerinde Erzurum türkülerini okur.

Bugün TRT radyo repertuarında yer alan Erzurum türkülerinin büyük bir kısmı Hâfız Faruk Kaleli'nin emek ve gayretleriyle toplanmıştır. Onun gerek kendi bestesi, gerekse derlemesi olarak bizlere hediye ettiği türkülerden Yıldız, Pasinli Güzel, Yemen Türküsü, Billur Piyale, Yayla Türküsü, Yandı Canım Tende Ey Ruh-i Revanım Bir Su Ver, Ey Gönül İçmek Dilersen Cam-ı Cem, Erzurum Çarşı Pazar ve ismini buraya alamadığımız nice güzel türkü, Erzurum'da ve memleket sathında hâlâ çok sevilmekte ve dinlenmektedir.

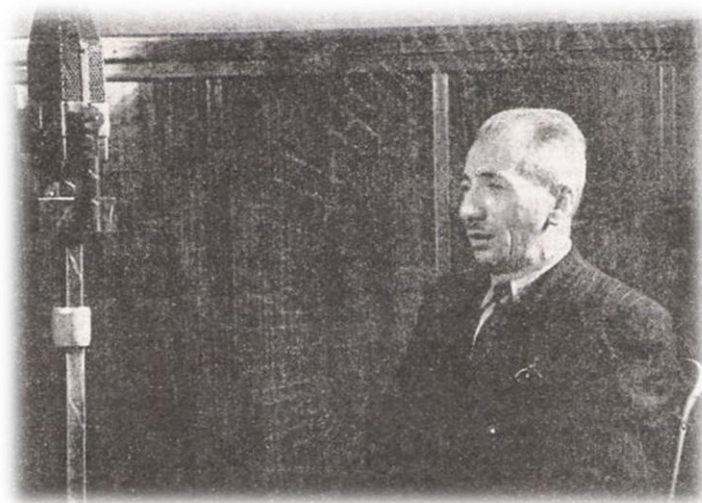
Hâfız Faruk Kaleli'nin içli, duru, yumuşak, dokunaklı bir o kadar da gür sesi ve pürüzsüz kıraatıyla söylediği türküler, insan ruhunun derinliklerine işleyen izler bırakmıştır. Onun sesi ve kıraati, kendisini dinlemiş olanların kulağından hiçbir zaman silinmemiştir. Ölümünden bunca yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ birçok Erzurumlunun kulağından Hâfız Faruk Kaleli'nin içli sesi çınlamaktadır. Türkülere özellikle Erzurum türkülerine ses ve hayat veren ve bir türkü gibi yaşayan rahmetli Hâfız Faruk Kaleli, 22 Kasım 1947 tarihinde, 51 yaşında, «bir ayrılık türküsü» söyleyerek, aramızdan ayrılmıştır. Onun zamansız vefatı kendisini tanıyan tanımayan herkesi derinden üzmüştür. Bu içli ve güzide Erzurum evladı, güzel sesi ve halk kültürüne hizmetleriyle hem Erzurum'da, hem de diğer yurt köşelerinde daima hoş bir seda olarak kalacaktır (bkz. Özarslan 1997: 66-69).

Derlemeler Faaliyetleri ve Sarısözen

1936 yılında, Saffet Arıkan'ın Millî Eğitim Bakanlığı zamanında bütün yurttan halk müziği derlemeleri yapılması kararlaştırılır. Derleme ekibi Almanya'dan getirilen "Saja" marka ses makinalarıyla 17 Ağustos 1937 tarihinde Ankara'dan Sivas'a hareket eder. Ekipte Halil Bedii Yönetken, Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferit Alnar, Necil Kazım Akses ve teknisyen Ali Rıza Yetişen yer almaktadır. O dönemde Sivas'ta lise müzik öğretmenliği görevinde olan Muzaffer Sarısözen de ekibe Ahmet Kutsi Tecer'in tavsiyesi ile dâhil olur (bkz. Tan 1978, Şenel 2010 ve 2011). Muzaffer Sarısözen hakkında yapılan çalışmalarda yer alan derleme kayıtlarına göre 1937 tarihleri arasında ilk gezi kapsamında Erzurum, Erzincan, Sivas, Gümüşhane, Elazığ, Trabzon ve Rize'den 588 türkü ve oyun havası ezgileri derlenir (Altınay 1993, 2004; Coşkun Elçi 1997, 2008: 47).

Muzaffer Sarısözen'in 1937 yılındaki derlemeler esnasında Hâfız Faruk Kaleli ile Erzurum'da tanışıp tanışmadıklarına dair bilgiye rastlanmaz. Bilinen Sarısözen ile Faruk Kale'nin Yurttan Sesler programında yollarının kesişmiş olduğudur.

Radyo, Yurttan Sesler, Muzaffer Sarısözen ve Hâfız Faruk Kaleli

Resim 3: Mesut Cemil Tel

Bilindiği gibi Türk halk müziğiyle ilgili radyo yayınları Muzaffer Sarısözen'in 1938'de Ankara'ya gelmesiyle, önceleri birer ikişer solo program olarak sürmüş ve Millî Musiki Sanatkârları Kolu adıyla Türk Halk Müziği ve Klasik Türk Müziği birlikte yürütülmüştür. Türk halk müziği yayınlarının dikkatle dinlenmeye başlandığı 1938-1941 yılları arasındaki bu dönemde, müzik yayınları şefi Mesut Cemil Tel, halk müziğinden sorumlu şef yardımcısı ise Muzaffer Sarısözen'dir.

Muzaffer Sarısözen, o yıllarda Ankara Radyosu'na gelip zaman zaman programlar yapan yöre sanatçıları bir araya getirip ilk halk müziği programlarını başlatmıştır.

1940 yılından sonra giderek artan halk müziği yayınları 1941 yılı sonlarına doğru Muzaffer Sarısözen yönetiminde “Bir Türkü Öğreniyoruz” ve “Yurttan Sesler” adlı topluluklarla Klasik Türk Müziği korosundan ayrılır. Bu programda görevli elemanlarının sayıları zamanla artar, böylece Türkiye radyolarının ilk “Yurttan Sesler Korosu”, Muzaffer Sarısözen’in öncülüğünde resmen kurulmuş olur. İşte bu yıllarda Hâfız Faruk Kaleli de Ankara’ya radyoya davet edilen Bakır Yurtsever, Bayram Aracı, Picoğlu Osman, Refik Başaran, Hacı Taşan, Muharrem Ertaş, Ahmet Özdemir (Kör Ahmet), Abdullah Uluçelik, Ferhat Özyakupoğlu (bkz. Alpyıldız 2012 ve 2018) gibi mahalli sanatçıların arasındadır. Kaleli’nin Ankara’ya gidiş gelişlerini ve radyodaki programlara iştirakini Radyo dergisine verdiği bir röportajdan takip etmek mümkündür (bkz. Ebcioğlu 1944: 10-12). Hâfız Faruk Kaleli bahse konu neşriyata her gelişinde dağarcığındaki türkülerini Muzaffer Sarısözen’le paylaşır; bu türkülerin Sarısözen tarafından derlenerek kayıtlara girmesine vesile olur.³

1940 yılları, Ankara Radyosu’nda Yurttan Sesler Topluğu’nun kurulup faaliyete geçtiği dönemlerdir. Hâfız Faruk Kaleli, kutlamalar vesilesiyle Ankara’ya gelişlerinde, merhum Muzaffer Sarısözen’le tanışır. Sarısözen’in davetiyle, misafir sanatkâr olarak Yurttan Sesler Topluluğu’na katılır ve Erzurum havalisinden derlediği türkülerini radyoda okuyarak, Erzurum dışındaki kulaklara ulaştırır.⁴

Ankara’ya her gelişinde Muzaffer Sarısözen tarafından dağarcığındaki bütün türküler hem konservatuvarda hem de radyoda ses bantlarına kaydedilir. Böylece Erzurum’da söylenen ve unutulmaya yüz tutan bütün türküler toplanıp değerlendirilerek notaya alınır ve radyo repertuarına kazandırılır. Bu yıllarda, gerek derlediği ve gerekse bestelediği türkülerini kendi sesinden plaklara kaydettirmek onun en büyük isteğidir. Ne yazık ki, ömrünün sonuna kadar bu arzuya yaşıyan Hâfız Faruk Kaleli, kendisine söz verilmesine rağmen, resmî makamlardan bir türlü bu isteğini gerçekleştirecek yardım ve desteği bulamaz.

Muzaffer Sarısözen-Hâfız Faruk Kaleli İmzalı Erzurum Türküleri

Erzurum türkülerini konusunda kitap ölçeğinde iki çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki öğretmen Nabi Belekoğlu (1971) imzası taşıır. Adı geçen kitapta Faruk Kaleli ismine “Billur Piyale” [Ahmet Hamdi Tanpınar’ın (1960) satırlarından dipnotta yapılan açıklamalar] (Belekoğlu 1971: 37-38) ve “Erzurum Çarşı Pazar” [Sitki Dursunoğlu’nun (1965) satırlarından verilen bilgiler] (Belekoğlu

³ Hâfız Faruk Kaleli ile 1940 yıllarında Ankara’da tanışan ve daha sonraki yıllarda da Erzurum’da kendisiyle yakından görüşme fırsatı bulan Nusret Karasu, onun içli ve gür sesinden türkü dinlemenin, herkes için arayıp da bulunamayan güzellikte bir fırsat olduğunu söylemektedir: “Faruk Kaleli’nin katıldığı her toplantıda onun sesinden, onun içten duyarak ve anlayarak söylediği türkülerini dinlemek için herkes can atardı. Devrin büyüklerinin Erzurum’a geldiği zamanlar da Faruk Kaleli’yi aradıkları ve aynı türkülerini dinlemeye arzu duydıkları biliniirdi” (Karasu 1968: 265).

⁴ Bu hususta Muvaffak Sami Onat’ın, radyo programı dinlerken yazıp, Konya’da yayınlanan dönemin gazetelerinden birinde yayınladığı řu satırlar Hâfız Faruk Kaleli’nin tesirini göstermesi bakımından dikkate değerdir: “řu satırları Anadolu’nun cennet kadar güzel ve şirin bir köşesinden, Dinar’dan yazıyorum. /.../ Ve řu anda radyo, Erzurum’un kurtuluğu dolayısıyla, Erzurum havalaları çalıyor. Bugün kahraman Erzurum’un 29. kurtuluğu yıldönümü kutlanıyor. /.../ Palandöken, Dumlu ve Kop dağlarının kucağında, Türklüğün mefharet dolu başını göklerde tutan bu şehirde, benim iki senem geçti. Oraya ait, büyük ve unutulmaz hatıralarım vardır. Erzurumlu Türk evlâdının Aziziye tabyasında yarattığı büyük hamaset destanını, orada iken ne kadar çok dinlemiştim. Bunları bana nakledenler arasında, o şan ve şeref günlerini idrak eden, Aziziye tabyanın da döğüşen yaşlı bir kadın da vardı. Erzurum yalnız, Aziziye destanı ile değil, baştanbaşa bir kahramanlık destanıdır. “Yazıcı Çeşmesi”nin iç ağızlı musluklarından; gürül gürül akan sulara karşı, kaç geceler bu kahraman şehrin ebediyete söylediği zafer şarkıları dinledim. “Hoşbilezik Barı”nda, “Hançer Barı”nda, kaç defalar; yiğit dadaşların kahramanlık gururunu seyrettim. Ve nihayet “Faruk Kaleli”nin tok, berrak, usta ve içli sesinde; kaç kereler, bu gazi şehrin maşerî duygusunu tattım” (Onat 1947: 2).

1971: 147-148) olmak üzere iki türküde tesadüf edilir. Muzaffer Sarısözen ismi ise kitapta yer almaz. İkinci kitap gerek halk dansları gerek halk müziği konusunda öğretmen, dansçı ve muganni olarak dikkat çekici hizmetler vermiş olan Kenan Tuna (2001) tarafından yapılmıştır. Söz konusu kitapta radyo repertuvarına dayalı olarak Erzurum yöresine ait 242 türküye yer verilmiştir. Bu türküler içinden 54 türkü derleyici olarak Muzaffer Sarısözen adına kayıtlıdır. Yine bu türkülerden Hâfız Faruk Kaleli'nin kaynaklık ettiği türküler ise 15 adettir. Söz konusu türküler Kenan Tuna'nın (2001: 105-113) verdiği listesiyle şunlardır:

EA	RN	KK	DN	ÖD	KP	KİS	SS
Akça Ferikler İnce Ferikler	938	F. Kaleli - S. Akatay	M. Sarısözen	10 Z. 10/8	Re	La-Sol	7 Ses
Al Yeşil Geymiş Allanır	511	F. Kaleli	M. Sarısözen	10 Z. 10/8	Do	La-Sol	7 Ses
Bende Mecnun'dan Füzun	376	F. Kaleli	M. Sarısözen	4 Z. 4/4	La	Sol-La	9 Ses
Çelik Pazarında Ufacık Taşlar	466	F. Kaleli	M. Sarısözen	10 Z. 10/8	La	La-La	8 Ses
Erzurum Çarşı Pazar	615	F. Kaleli	M. Sarısözen	10 Z. 10/8	La	Sol-Sol	8 Ses
Geydiğim Aldır Al Dudak Baldır	654	F. Kaleli	M. Sarısözen	10 Z. 10/8	La	La-Fa	6 Ses
Gine Bugün Yaralandım	1076	F. Kaleli - S. Akatay	M. Sarısözen	4 Z. 4/4	La	La-La	8 Ses
Kale Kaleye Karşı	737	F. Kaleli	M. Sarısözen	10 Z. 10/8	La	La-Sol	7 Ses
Kalkın Durnam Kalkın Van'dan Sökülün	1438	F. Kaleli	M. Sarısözen	S. 5 Z. 5/8	La	La-Si	9 Ses
Karanfilim Budam Budam Budama	739	F. Kaleli	M. Sarısözen	5 Z. 5/8	Do	Do-Sol	5 Ses
Merekte Sarı Saman	1182	F. Kaleli	M. Sarısözen	10 Z. 10/8	Si	Si-Sol	6 Ses
Mızıkça Çalındı Düğün mü Sandım	794	F. Kaleli	M. Sarısözen	10 Z. 10/8	La	Sol-La	9 Ses
Sarı Kızın Ayağında Kundura	813	F. Kaleli	M. Sarısözen	5 Z. 5/8	Re	Si-Sol	6 Ses
Su Gelir Ark Uyanır	571	F. Kaleli	M. Sarısözen	10 Z. 10/8	Mi	Si -Sol	6 Ses
Taşa Çaldım Namusumu Arımı	762	F. Kaleli	M. Sarısözen	5 Z. 5/8	Si	Si-Sol	6 Ses

EA: Ezgi Adı, **RN:** Repertuvar Numarası, **KK:** Kaynak Kişi, **DN:** Derleyen ve Notalayan, **ÖD:** Ölçü Değeri, **KP:** Karar Perdesi, **KİS:** Kalın ve İnce Ses, **SS:** Ses Sayısı **S:** Serbest, **Z:** Zamanlı

Bu türkülerin dışında “Nezaket Vaktinde Servi Bülendim [Billur Piyale]”, “Yandı Canım Tende Ey Ruh-i Revanım Bir Su Ver [Tatyan]”, “Aşkın Ezeli Âşık İlham-ı Hüda'dır [Müstezat]”, “Kara Gözler” (Şengül 2014: 58, 65, 78, 90), “Yıldız”, “Ey Gönül İçmek Dilersen Cam-ı Cem” ve başka birçok türküde de Faruk Kaleli imzasının olduğu muhtelif kaynaklarda yer almaktadır.

Hâfız Faruk Kaleli'nin repertuvara verdiği türküler ezgileri bakımından “usullü havalar” ve “uzun havalar”dan (Gazmihal 2018: 180-182) oluşmaktadır. Bu türküler yapıları bakımından mani semai ve koşma biçimindedir. Aralarında arzulu olan türküler de bulunmaktadır. Heceli türkülerden biri hecenin 5'li kalıbında [“Geydiğim Aldır”] bir türküdür. Diğer türkülerin altısı hecenin 7'li kalıbıyla mâni [“Erzurum Çarşı Pazar”, “Kale Kaleye Karşı”, “Kara Gözler”, “Merekte Sarı Saman”, “Sarı Kavunun Dilimi”, “Su Gelir Ark Uyanır”] biçiminde; üçü hecenin 8'li kalıbıyla semai [“Akça Ferikler İnce Ferikler, Al Yeşil Geymiş Allanır, Gine Bugün Yaralandım”] biçiminde ve sekizi ise hecenin 11'li kalıbıyla koşma [“Çelik Pazarında Ufacık Taşlar, Kalkın Durnam Kalkın Van'dan Sökülün, Karanfilim Budam Budam Budama, “Mızıkça Çalındı Düğün mü Sandım”, “Sarı

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2019, Yıl 7, Sayı: 18
Issn: 2147-8872

Kızın Ayağında Kundura”, “Taşa Çaldım Namusumu Arımı”, “Nezakat Vaktinde Servi Bülendim”, “Yaz Gelende Çıkam Yayla Başına”] biçimindedir. Aruzlu türkülerden biri müstezat [“Aşkın Ezeli Âşıkâ İlham-ı Hüda’dır”] ikisi de gazel [“Ben De Mecnun’dan Füzun Âşıklık İstidadı Var”, “Canım Tende Ey Ruh-i Revanım Bir Su Ver”] biçimindedir.

Sonuç Yerine

Muzaffer Sarısözen altmışa yakın şehirde derleme yapmış ve o şehirlerin türkülerini repertuvara kazandırmıştır. Bu faaliyeti ile yurdun her köşesine hizmeti dokunmuş bir kültür ve sanat adamıdır. Onun bu hizmetleri dolayısıyla derleme yaptığı şehirlerle kurduğu sanatsal illiyet kendiliğinden bir mensubiyeti de beraberinde getirmektedir. O, Sivas’ta doğmuş olsa da yaptığı işler ve verdiği emekler sebebiyle yurdumuzun her yöresinin her şehrinin hemşerisidir. Bu yönüyle de Muzaffer Sarısözen, Sivasüstü bir değer durumundadır. Derlediği ve repertuvara kazandırdığı türkülerle adı her ilde yaşamaktadır. Onun bu hizmeti, türkülerini derlediği bütün şehirlerde fiziki mekânlardan birine isminin verilmesi ile somutlaştırılabilir ve Sarısözen’in şahsında hem halk müziğimiz hem de halk müziğimize hizmeti geçen diğer kıymetli insanların adlarının zihinlerde canlı kalması temin edilebilir hatta genç nesillere daha etkili olarak tanıtılabilir. Bu çalışmada Muzaffer Sarısözen’in Hâfız Faruk Kaleli (ve diğer Erzurumlu kaynak kişiler vasıtasıyla) Erzurum türkülerindeki emeklerinden bir kesit sunulmuştur.

Muzaffer Sarısözen yaptıklarıyla olağanüstü işlere imza atan bir kültür ve sanat adamıdır. Ondaki bu cevheri fark eden ve önünü açan Ahmet Kutsi Tecer’in de Muzaffer Sarısözen’in başarısında yadsınamayacak katkısının olduğunu ifade etmek gerekir. Zira Muzaffer Sarısözen, Ahmet Kutsi Tecer’in kendisine tanıdığı imkân ve açtığı yolla fitratında var olan sanatsal ve araştırmacı tohuma uygun toprağı bulabilmiş ve mümbit toprak da semeresini fazlasıyla vermiştir. Ayrıca Muzaffer Sarısözen’in çok dikkatli bir derlemeci, yenliğe açık bir hoca ve koro şefi olmasının yanı sıra insanî ilişkileri son derece yüksek ve teşkilatçı kişiliğe sahip olduğunun da altını çizmek gerekir. Muzaffer Sarısözen’in bu özellikleriyle irtibat kurduğu ve malzeme derlediği mahallî sanatçıların da onun başarısında kendi hususi şartları içinde katkılarının olduğunu ifade etmek gerekir. Gerek kendisine verilen imkânlar gerekse kendisinin başkalarına tanıdığı imkânlar onun başarısının önemli bir yanını teşkil edecek niteliktedir. Bu ilişkiler ağı, Sarısözen’in faaliyetlerinin arka planını veren ve onun önemini daha da büyüten özellikleri olarak ortaya çıkar.

Muzaffer Sarısözen’in genelde Türk kültürüne özelde Türk halk müziğine hizmetleri bilenlerin malumudur. Bu müstesna Türk evladı ile ilgili olarak yapılan değerlendirmelerin hepsi bir emek mahsulü ve katkı vericidir.⁵ Bununla beraber Merhum Muzaffer Sarısözen’le ilgili özellikle sosyal medya ve internet üzerinde birçok bilgi kirliliği ve özensizlikler de söz konusudur.⁶ Bu ve benzeri durumlar fert yahut toplum olarak geçmişimize ait değerlerin korunması hususunda ne

⁵ Bu çalışmalardan en sonuncusu biyografi ve açıklamalı notlarla hazırlanan *Muzaffer Sarısözen* (Şenel 2018) adlı çalışmadır.

⁶ Mesela T.C. Başbakanlık Tanıtma Fonu tarafından desteklenen bir ansiklopedinin “Muzaffer Sarısözen” maddesi örnek teşkil edicidir. Söz konusu ansiklopedinin internet sayfasında merhumla ilgili maddenin foto galerisinde yer alan üç fotoğrafın üçü de merhuma ait değilken, tarafımızca kendilerine bir ikaz maili yazılmak yoluyla doğru fotoğrafların konulması temin edilmiştir. Şimdi anılan adreste Muzaffer Sarısözen’e ait iki doğru fotoğraf, hakkında yazılan iki kitabın (Coşkun Elçi 1997 ve Yılmaz 1996) kapak fotoğrafı ve bir afiş fotoğrafı olmak üzere beş fotoğraf yer almaktadır (BKZ. <http://www.biyografya.com/biyografi/13132>).

halde olduğunu göstermesi bakımından manidardır. Dilerim bu türden konularda daha hassas ve titiz olacağımız günleri idrak etme şansımız olur. Bu vesileyle Hâfız Faruk Kaleli'yi ve Muzaffer Sarısözen'i bir kez daha saygı ve rahmetle anıyorum.

Kaynaklar

- Alpyıldız, Eray (2012). "Yerelden Ulusala Taşınan Müzik Belleği ve Yurttan Sesler", *Millî Folklor*, Y. 24, S. 96, s. 84-93.
- Alpyıldız, Eray (2018). *Yurttan Sesler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altınay, F. Reyhan (1993). *Muzaffer Sarısözen'in Hayatı ve Türk Halk Müziğine Katkıları*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış).
- Altınay, Reyhan (2004). *Cumhuriyet Döneminde Halk Müziği*. İzmir: Meta Basım.
- Ayral, Alparslan (1995). *Muzaffer Sarısözen*. Sivas: Dilek Matbaası.
- Belekoğlu, Nabi (1971). *Erzurum Türküleri*. Adana: Kemal Matbaası.
- Bulut, Sabahattin (1995). *Erzurum'da İz Bırakanlar*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Coşkun Elçi, Armağan (1997). *Muzaffer Sarısözen (Hayatı, Eserleri ve Çalışmaları)*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Coşkun Elçi, Armağan (2008). "Tarihsel Gelişim Bağlamında Türk Halk Müziği Araştırmaları", *Millî Folklor*, Y. 20, S. 78, s. 36-54.
- Çağdaş, Halûk (1983 ve 2008). "Türkülerden Bir Vatan ve Rahmetli Sarısözen", *Türk Folkloru*, S. 46, s. 20-22; *Hayat Ağacı*, Sayı 11. <http://hayatagacidergisi.com/turkulerden-bir-vatan-ve-muzaffer-sarisozen/> [Erişim Tarihi: 30.09.2018].
- Dursunoğlu, Sıtkı (1965). "Kaleli", *Erzurum*, Yıl 1, Sayı 1: 17-18.
- Ebcioğlu, Hikmet Münir (1944). "Erzurumlu Halk Sanatkârı Faruk Kaleli Radyoda", *Radyo*, Y. 3, S. 27: 10.
- Gazimihal, Mahmut Ragıp (2017). *Anadolu Türküleri ve Musıkî İstikbalimiz*. [Haz. Metin Özarslan] 2. Baskı, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- İsimsiz, (2018). "Muzaffer Sarısözen", <http://www.biyografya.com/biyografi/13132> [Erişim Tarihi: 30.09.2018].
- Karasu, Nusret (1968). "Faruk Kaleli", *Çeşitli Yönleriyle Erzurum ve Çevresi*, Erzurum: Verem Savaş Derneği Yayınları.
- Onat, Muvaffak Sami (1947). "29uncu Kurtuluş Yıldönümü Dolayısıyla: Erzurum'a Dair", *Ekekon Gazetesi*, Konya, Y. 13, S. 2641, 21 Mart, s. 2.
- Ölümünün 50. Yılında Muzaffer Sarısözen Sempozyumu Bildirileri I-II* [Ed. Kadir Pürlü], (2015). Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Özarslan, Metin (1997). "Ölümünün Ellinci Yılında Erzurum Türkülerine Ses Veren Sanatkâr: Hâfız Faruk Kaleli", *Millî Folklor*, Y. 9, S. 36, s. 66-69.
- Şenel, Süleyman (2009). "Sarısözen, Muzaffer (1900-1963)", *DİA*, XXXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 154-156.

- Şenel, Süleyman (2010). *İstanbul Çevresi Alan Araştırmaları I*, İstanbul: Avrupa Kültür Başkenti Ajansı.
- Şenel, Süleyman (2011). *İstanbul Çevresi Alan Araştırmaları II*, İstanbul: Avrupa Kültür Başkenti Ajansı.
- Şenel, Süleyman (2018). *Muzaffer Sarısözen -Türk Halk Müziği ve Oyunları Hakkında Yazılar, Röportajlar, Anılar, Ardından Yazılanlar, Belgeler, Notalar-*, İstanbul: Sivas Platformu-İstanbul Sivas Federasyonu.
- Şengül, Cengiz (2014). *Erzurumlu Ahmet Hulusi Seven*, Ankara: Pegem Akademi.
- Tan, Nail (1978). "Muzaffer Sarısözen ve Türk Folklorundaki Yeri", *Sivas Folkloru*, S. 61, s. 3-6.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1960), *Beş Şehir*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Tuna, Kenan (2001). *Erzurum Türküleri ve Nazariyatı*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.
- Tüfekçi, Nida (1984). "Muzaffer Sarısözen (1898-1963)", *Folklor Halkbilim Dergisi*, S. 34, s. 3-8.
- Yılmaz, Niyazi (1996). *Türk Halk Müziğinin Kurucu Hocası Muzaffer Sarısözen*, Ocak Yayınevi, Ankara.
- Yükselsin, İbrahim Yavuz (2015). "Bir 'Kültürel Aracı' Olarak Muzaffer Sarısözen ve Erken Cumhuriyet Döneminde 'Türk Halk Müziği'nin Yeniden İnşasındaki Rolü", *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, S. 14, s. 77-90.